

Научен проект

„Светът от вчера“ – видян през катастрофата от 1939 година (Усещанията за застрашена Европа в културата и литературата на България, Украйна, Полша и Чехословакия“)

към Фонд „Научни изследвания“, № КП-06 – Н60/2 от 16.11.2021 г.

ФОНД
НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

УЧАСТНИЦИ В ПРОЕКТА:

Доц.д-р Мариета Иванова –Гиргинова – ръководител на проекта
(Институт за литература, Българска академия на науките)

доц. д-р Елка Трайкова
(Българска академия на науките, научен секретар на направление
„Културноисторическо наследство и национална идентичност”)

проф. Михаил Неделчев
(Нов Български Университет)

проф. д.ф.н. Маргрета Григорова
(Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий”)

доц. д-р Добромир Григоров
(Софийски университет „Св. Кл. Охридски”)

доц. д-р Мария Огойска
(Нов Български Университет)

доц. д-р Остап Сливински
(Лвовски национален университет „Иван Франко”)

гл.ас. д-р Владимир Колев
(Софийски университет „Св. Кл. Охридски”)

хон.ас. д-р Лилия Желева
(Софийски университет „Св. Кл. Охридски”)

докторант Венеса Маджарова
(Софийски университет „Св. Кл. Охридски”)

Проектът представя усещанията за катастрофата в Европа в навечерието на Втората световна война в четири култури и литератури чрез анализ на събития и текстове, провидели краха на стара Европа през 30-те и началото на 40-те години на XX в. Задачата е да се изследва 1939 година като „година на литературата“ чрез прилагане на популярния подход за изследване на „годините на литературата“. Това са години, в които се наблюдава натрупване на знакови литературни явления, на представителни литературни творби, на литературни полемики и новаторски направления. Естествено катастрофата от 1939 г. не е единственото злощастно събитие, което сполетява Европа и я променя завинаги. Процесите се проследяват през литературата и културата на България, Украйна, Полша и Чехословакия до 1945 година. В този смисъл научният проект е не само типологически, но и процесуален. Открояването на най-важните творби в различните жанрове на литературата в разглежданите четири страни е център на интерпретации, които разкриват значимостта на темата. Известен е фактът, че литературата и изкуството имат особени рецептори за катастрофичността в живота на обществата и случилото се грандиозно трагично събитие на Първата световна война, недоволствата от решаването на въпросите на мира след 1920 г. и нарастващите амбиции за реванш, подсилват усещанията за задаващата се катастрофа. Каквито и антиутопии да се съчиняват, никой не може да предвиди абсолютната грандиозност и тоталното зло, което се развихря още през първите месеци на Втората световна война. В тази ситуация се очаква, че литературата ще занемее, ще изгуби своя език, но тя не го прави и именно тази литература, изговаряща страховете, усетите за катастрофата и края на стара Европа изследва проектът.

Общото названиее на проекта е вдъхновено от знаменитата книга на Стефан Цвайг „Светът от вчера. Дневници. Писма“, създадена в края на неговия живот. Мемоарите на писателя са особено актуални днес не само като значимо културно-историческо свидетелство за умонастроенията на поколения интелектуалци в едно разломно за Европа историческо време, но и като матрица за изучаване на кризата на ценностите и разпада на стара Европа под напора на новите политически реалности. Такъв културологично моделиран текст са и прочутите книги на Чеслав Милош „Моята Европа“ и на Йохан Хьойзинха „Сенките на утрешния ден“, които ни дават непредубедения мисловен поглед „назад“, необходим за осмисляне на близката история като модел за избягването на новите геополитически капани и предизвикателства в общия ни Европейски дом. Темата на проекта е част от единния организъм история – култура – литература. Тя неизбежно включва анализ на социополитическата, идеологическата и културната ситуация в четирите държави през разглеждания период.

Всяка от четирите европейски държави има специфична съдба в навечерието на Втората световна война. Има и свои интуиции за разпада на единна Европа – символ на културен и икономически просперитет. През 30-те и първата половина на 40-те години мощните военно Германия и Съветска Русия излъчват сигнали за предстоящата нова подялба на Европа. Какъв е отгласът от различните историко-политически събития, предвещаващи разпада на единна Европа в културата и литературата на разглежданите страни?

Как случващото се в сферата на политическия и обществено-икономически живот рефлектира в мисленето и поведението на културния елит и в частност на творците писатели, поети, философи, критици, публицисти, литератори и други представители на художествената интелигенция в България, Украйна, Полша и Чехословакия в изследвания период е ключовата задача на проекта. Изследването, систематизирането и анализирането на корпус от художествени, мемоарно-публицистични, очеркови, културно-геополитически и документални текстове е неговият обект.

Това е и първи опит за четиристранен научен прочит на културните и художествени феномени в преломните години от средата на 30-те и 40-те на миналия век в българската, украинската, чешка и полска литератури в тяхната автономност, специфика и различия, но и в тяхната обща памет като част от стара Европа. Проектът обединява усилията на учени и специалисти българисти, украинисти, бохемисти и полонисти от България, Украйна, Чехия и Полша.

Колективните и индивидуални травми от драматичните събития през разглеждания период и днес намират своя израз и прочит в литературата на съвременна Европа. И в този смисъл актуалността на научната проблематика е в изучаването на констелациите, на групиранията и прегрупиранията на интелектуалните елити в разглежданите страни, на личната им съпричастност към катастрофичните исторически събития в навечерието на Втората световна война в Европа и света. „Светът от вчера“ и днес е актуална метафора, която свързва индивидуалните и колективни истории на страните в ЕС, оживява по нов начин миналото и го превръща в инструмент за разбиране на настоящето.

808344

4

ПРЕВОДЪ ОТЪ НѢМСКИ НА

РЕДАКТОРЪ, СТОПАНИНЪ: СЛАВЧО АТАНАСОВЪ

ул. Алабинъ № 40, II ет. Телеф. 2-37-49 — София

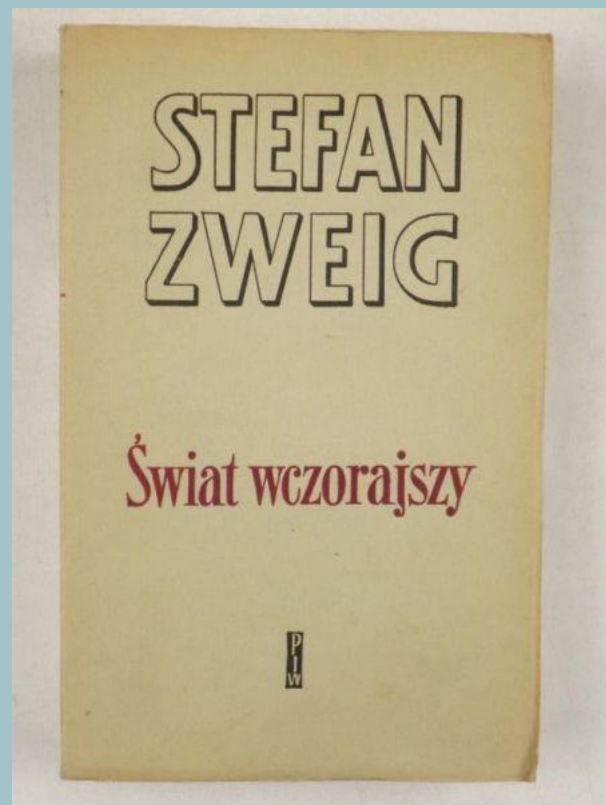
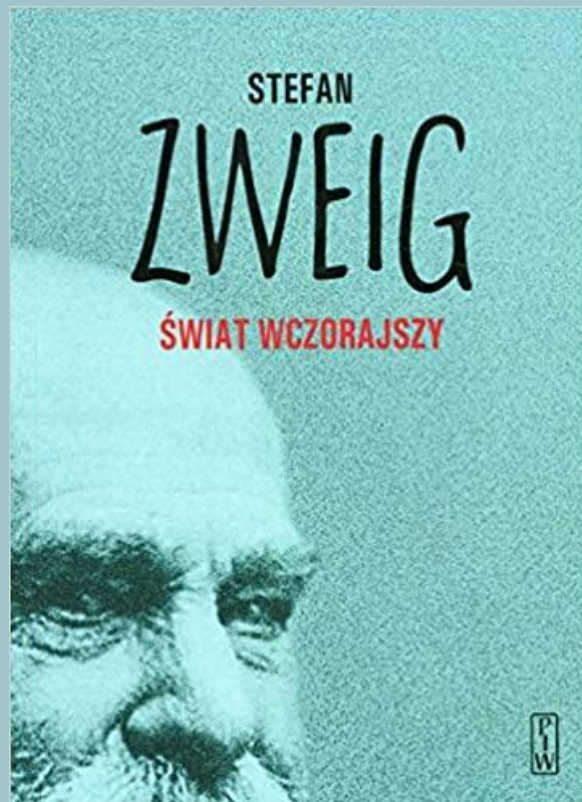
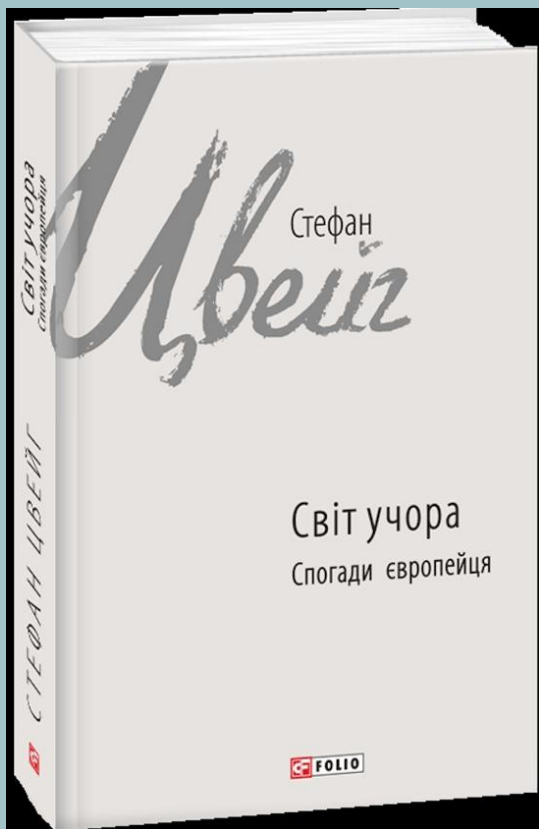
СТЕФАН ЦВАЙГ

ВЕЩТА
ОТ
ВЧЕРА

СПОМЕНИ НА ЕДИН ЕВРОПЕЕЦ

Clăbri

БЕМОДЕРНА КЛАСИКА МОДЕРНА КЛАСИКА МОДЕРНА КЛАСИКА МОДЕРНА КЛАСИКА

Stefan

Zweig

Svět
včerejška

Vzpomínky jednoho Evropana

torst

Stefan
Zweig
*Svět
včerejška*

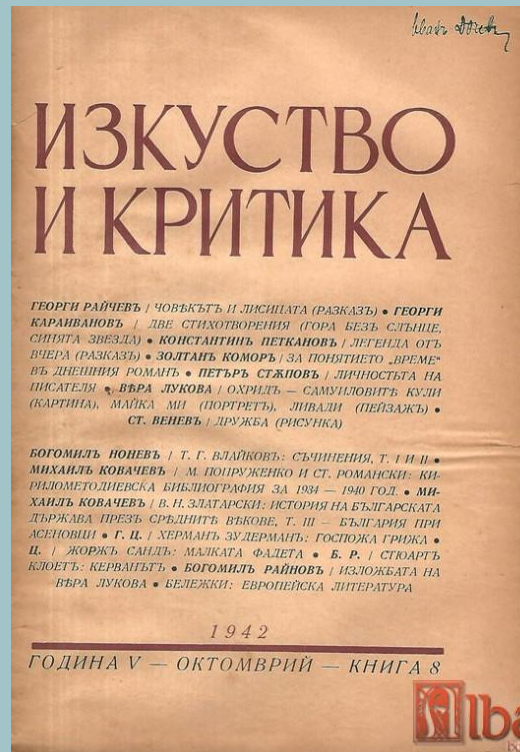
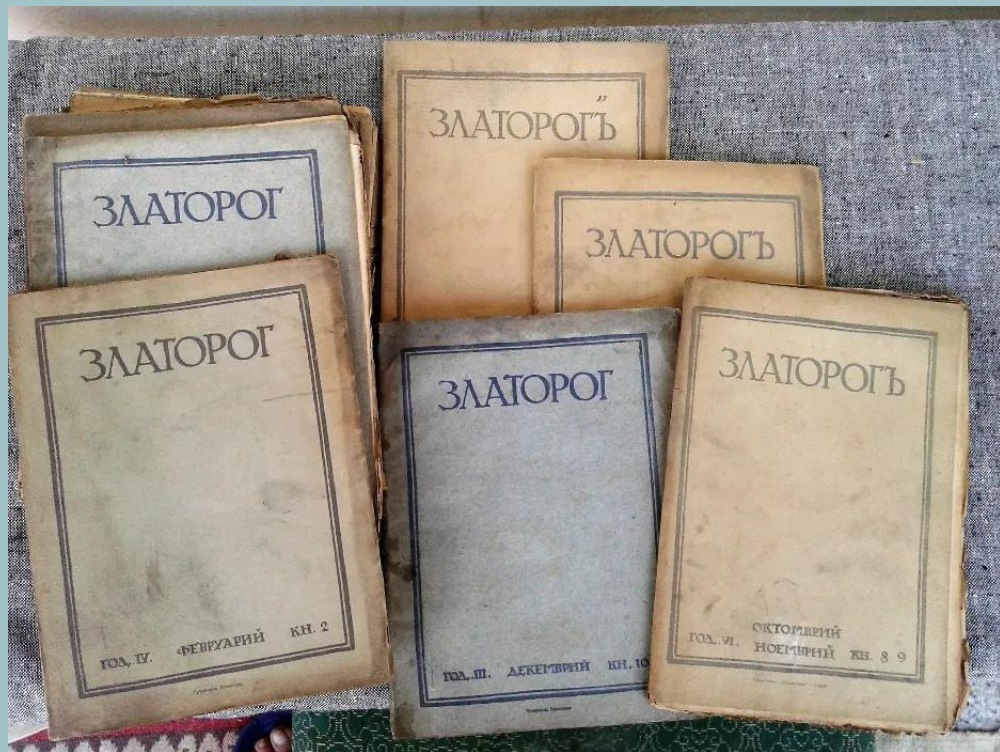
TORST

“СВЕТЪТ ОТ ВЧЕРА” 1939 БЪЛГАРСКИЯТ СЮЖЕТ

1939 година е крайгълен камък на зараждащите се политически промени, филтър в констелацията на новите авторитарни идеологии – на дясното и лявото пространство.. Завоевателните политики, съхранени в паметта на колективното несъзнавано, отключват идеята за държавния национализъм, като я превръщат в особено силна монета за търговия в сферата на политическата експанзия на Германия и СССР. „Българската идея“ рефлектира силно в съзнанието на българската интелигенция в събития като „Соболевата акция“ – апробация на отношението към руската инвазия, в Крайовската спогодба и в Пакта Рибентроп – Молотов и връщането на отнетите след Първата световна война български територии като Южна Добруджа и Беломорска Тракия – знаци на немската инвазия на Балканите.[1] Тези събития имат своето измерение в българската култура и литература. Те катализират умонастроенията на творческата интелигенция в навечерието на войната, степените и формите на битуване на „национализмите“ у нас. Политиката и идеологията рефлектират в миналото и настоящето на културната интелигенция и най-вече на писателите. Как се групират и прегрупират интелектуалните елити в България, как се тематизират политиките на антифашизма и национализмите в страната, какви са писателските обединения, групи, списания, текстове и позиции е обект на следващата презентация.

[1] При присъединяването си към Тристранния пакт България поставя пред германската страна конкретно въпроса само за Беломорска Тракия. За Македония, според г-н Драганов – българският посланик в Германия в навечерието на Втората световна война, била оставена възможност за преговори според развитието на събитията. Българите не искали да затрудняват германците, „но разчитат, че когато се прави новият ред в Европа, ще трябва да се създаде нов ред и на Балканите, основан на повече справедливост“.

Най-важните обществено-политически и литературни списания в България, които концентрират разглежданите умонастроения, мислите, фантазиите, вълненията на разнородни творци, функциониращи като ядра в хуманитаристиката са списанията „Златорог“, „Философски преглед“, „Изкуство и критика“, „Просвета“, „Българска мисъл“, както и по-мобилни форми на културна комуникация като вестниците: „Литературен глас“, „Развигор“ и др.

Българският сюжет търси и изследва умонастроенията и идеите на най-значимите български интелектуалци – поети, писатели, критици, философи и културолози, изповядващи прозападно ориентирания либерален антифашизъм в годините непосредствено преди 1939 г. Българските писатели като К. Константинов, К. Петканов, Н. Марангозов, Ат. Далчев, К. Кръстев, Вл. Василев, Ас. Разцветников, Н. Фурнаджиев, Ел. Багряна, Д. Габе и редица други са представители на либералният антифашизъм. Техният антифашизъм обаче е твърде различен от агресивния, революционен „сталинистки“ антифашизъм, изразяван от дирижирани в своите действия дейци на комунистическата партия. Редом с това в България се утвърждава и една по-масова нагласа, която можем съвсем условно да наречем – държавнически национализъм. Неговата линия се открива в миогледа и текстовете на А. Каралийчев, Сп. Казанджиев, Н. Шейтанов, Ив. Хаджийски, Ив. Дуйчев, Ив. Снегаров, М. Арнаудов, П. Мутафчиев, Ст. Романски и редица други представители на академичното образование и наука в България. Като цяло интелектуалният климат в кризисните години (1937–1945) включва често противостоящи идейни нагласи, културни ориентации, миогледни и политически позиции, които намират израз в най-различни текстове – както художествени, така и публицистични, философски и социокултурни студии и геополитически съчинения. Понякога между тези нагласи настъпват конвергенции, при което е трудно те да се разграничат. Например интересен случай в това отношение е творчеството на Анна Каменова, Н. Марангозов, Петко Росен и др.

Извън тези три насоки съществува и една не толкова утвърдена специфична нагласа, близка до националсоциалистическите възгледи, изповядвани най-вече в Германия. Преди това, още през втората половина на 20-те години, известно влияние върху отделни представители на българската интелигенция оказват идеите на италианския фашизъм. Повлияни от тях са философът Янко Янев и писателката Фани Попова – Мутафова. Всички тези миогледни тенденции изразяват по различен начин – прогресистки или напротив – катастрофически усещането за 1939 г. като голям прелом. Те прогнозираят бъдещето или като случване на една нова поредна национална катастрофа, или обратно – като излаз към един нов свят.

I. Усещането за осакатена България

След Версайския мирен договор нараства усещането за необходимост от реванш. Българската литература отразява това всеобщо усещане за застрашена Европа в геополитически и геоетически план, сякаш България „граничи“ отвсякъде с българи. В Европа за тази тенденция към реванш тон дават най-вече Германия и отчасти смалената Австрия. България има подобна на Австрия съдба, също заради своята зависимост от Германия.

Най-силен израз на всеобщото европейско настроение ни дава книгата на емигрирания от Австрия световен писател **Стефан Цвайг – фрагмент от „Светът от вчера. Спомени на един европейец“** (1942 г.): *„През 1938-а, след събитията в Австрия, нашият свят така много привикна към антихуманността, безправиято и бруталността, както никога през предидущите столетия. Докато в миналото това, което се случи в този окаян град Виена, би било достатъчно за да възбуди международното презрение, то през 1938 г. световната съвест мълчеше или само едва-едва възропта и скоро забрави и прости. Тези дни, когато всеки час пронизително къртяха викове за помощ от родината, когато научавах за отвлечени, изтезавани и унижавани най-близки приятели и безпомощно преживявах за всекиго, когото обичах, принадлежат към най-ужасните в моя живот.“*

проф. д-р Борис Йоцов - фрагмент от „Историческа буря“, уводен текст, сп. „Родина“, год. I, март, кн. III, 1939: *„Светът е под натиска на една революция, чиито огнени езици се изрязаха на кръгозора злокобно още през 1912 г., когато българският меч се дигна пръв като знамение на времето и на историята. Една буря, която вилнее, изненадваща в своя път и учудваща със своите средства и днес още не свила огромните си крила. Тя шества победно от страна на страна, от материк на материк - и не се знае кога и къде ще спре своя мощен ход. Земята се движи във вихъра на историческа стихия. И сякаш човек е безсилен да я възпре със желязната юзда на една разумна воля. Защото историята се е разбунтувала срещу един утвърден ред на нещата и силите: това което е таила векове в пазвите си, е минало предела на нейното търпение – сега тя блъва огън и жупел срещу оковите на насилието и ограничението. Люлеят се и рушат господарства, крушат се договори, системи и режими, менят се стопански, политически и духовни форми и отношения, създават се идеологически блокове, отвяват се представи и идеали, огъват се и стенат народи, сгромолясват се избрани и величави мъже. Земята е предмет на дележ, богатствата ѝ извор на крамоли и борби, всеки народ, малък и голям, се устремява да заеме достойно за него място от нея. Европа с разклатено мирово първенство и владичество, напруга целия свой организъм, цялата своя воля, колкото героична, толкова и трагична, да намери проломи към ведрина, брегове на спасение, котви на надеждата, защото вижда, че молитвата е безсилна в дни на безпаметства и мрачни небосклони. А в топота и грохота на бурята, в глухия ѝ тътен, ридат сподавен гласът на човешката съвест, на тревогата и предупреждението. Дали в своята стихия историята ще роди нов ред и нов свят, изграден върху правдата, свободата и справедливостта? В тая историческа буря е въвлечен и българският народ – тя шуми и гърми и над неговата земя.“*

II. Идеята за Обединено отечество набира сила през десетилетието на 30-те години. В навечерието на Втората световна война в България доминира голямата утопия за Обединеното Отечество, включително за водещата роля на Царя Обединител. Идеята, идеалът за Обединението се превръща едва ли не през това време в светогледна българска съставка. Особен акцент тук е съдбата на българите от Македония – без нея националното землище се схваща като нащърбено, като непълноценно без това обединение.

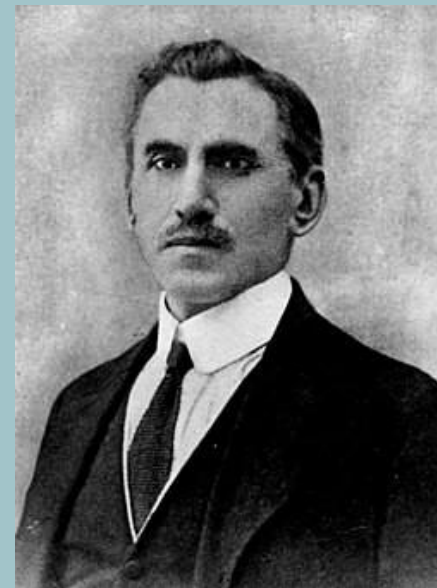

Авторката на исторически романи **Фани Попова-Мутафова** е убедена германофилка, което граничи с изповядване на нацистки убеждения. През 1942 г. прави опит да заведе голяма група български писатели в Германия и да ги включи в състава на пронацисткия т. нар. Европейски писателски съюз. Тази нейна акция има дълги последствия и след преврата от 9.09.1944. В списъка на посещенията попадат редица имена на писатели, които не заминават, но остават в списъка и това дава основание на новата власт да ги преследва. Едни от тях са А. Каралийчев и Н. Фурнаджиев.

По различен е случаят с **Владимир Полянов** и неговата драма “Ероика”, 1944 г., която отразява събития от Втората световна война, като следи съдбата на немска военна подводница в сраженията и с английската флота и представя героизма на немските войници.”Лейтенантът: Ероика! Това е отговора срещу обвинението, че нашата земя е погребала и последната следа от рицарство и героизъм, за да стане тържище и борса. Отговорът на хилядите люде, които днес във въздуха, по суша и море срещат смъртта като рицари и герои в изпълнение на своя дълг”.

Чисто фашистки убеждения изразяват Тодор Кожухаров, както и философът д-р Янко Янев.

Същевременно силно се проявява и скепсиса на прозападно настроените български интелектуалци, като Константин и Магда Петканови, художникът и публицист Илия Бешков, поетите А. Разцветников и А. Далчев, белетристът К. Константинов. Те и много други споделят симпатиите си към прозападната антинацистка съпротива и настояват България да мисли себе си в общеевропейски контекст, а не да се опитва да решава националния си проблем чрез включването към Оста Рим-Берлин-Токио. Още в края на 20-те големият интелектуалец проф. Иван Шишманов е сред творците на идеята за Паневропейски съюз.

III. Испания: голямата трагическа репетиция за Втората световна война

КАРТИНА ОТ ИСПАНИЯ

Два танка минаха, притропа тълпа от войници,
площадите димни оплискани бяха от кръв
и екнаха песни по калните градски улици -
победните песни за жертви, стенания,
кръв.

Врагът се оттегли. Гранатите спряха да падат.

Вълни от победни пълчища заляха градът,
сред гърчове сетни там само ранените
страдат,

а черните танкове идват, премазват,
рушат...

В жестокия миг, във безумния миг на
разплата

приклади се дигат. Пожари стихийни
горят.

Победа, победа! - реве и разнася тълпата.

Победа, победа! - с насмешка повтаря
градът.

Български писатели с леви убеждения участват в *Международен конгрес за защита на мира и културата* през 1937 г. в Испания и попадат в разгара на гражданската война. *Мария Грубешилева*, която е делегат на конгреса, заедно със съпруга си *Людмил Стоянов*, подробно описва своите преживявания в пътеписа „Какво видях в Испания” (1938).

В него дори идеологическите клишета отстъпват на един хуманистичен патос, на травматичното женско преживяване на войната, разрушенията и смъртта. Тя описва Мадрид като кървава рана от разрушени домове, от прекършени човешки съдби и поругани културни паметници. За нея това е апокалиптичното ежедневие на един народ, който си *„живее мирно и тихо, дори майката земя с мършави магаренца, мъчи се да нареди живота си по свой вкус и разбиране - и изведнъж, върху него връхлитат ангелите на Марс, връхлитат го стоманени албатроси, изхвърлят го от земята му и го пуцат да се мятат немил-недраг... Наистина, народите са деца, които една сляпа бомба може да превърне в кървава кал“*.

Какво бе ти за мене? —

Нищо. —

Една загубена страна
на рицари и на плата.

Какво бе ти за мен? —

Огнище

на някаква любов
жестока,

която диво се опива

от кръв

от блясък на

ками,

от шлагери

и от китари

от страст,

от ревност

и псалми.

Сега за мене ти си участ.

Сега за мене си съдба.

И аз участвам неотлъчно
в борбата ти за свобода.

Сега горя, сега се радвам

на всеки боен твой успех

и вярвам в силата ти млада,

във нея своята сила влех;

сега се бия до победа,

в картечните гнезда прикрит,

из улиците на Толедо

и пред стените на Мадрид.

В този контекст нейната изострена творческа чувствителност регистрира не само неизбежното усещане за страх на личността попаднала в епицентъра на един ожесточен от войната свят, но и проникновено, документално аргументирано предчувствие за близкото бъдеще на застрашена Европа.

Белетристът **Светослав Минков** съставя книга си с различни материали от световната преса „Мадрид гори“ Цикъл стихотворения „Песни за една страна“ пише **Никола Вапцаров** - фрагмент от стихотворението „Испания“:

Цялостно описание на Гражданска война в Испания ни дава **Димитър Димов** в своя роман „*Осъдени души*“

Кадър от едноименния филм (1975) по романа на Д. Димов на режисьора Вьло Радев, с големия полски актьор Ян Енглерд (Отец Ередия) и унгарката Едит Слай (Фани Хорн)

IV. Триумфалното присъединяване на Добруджа към Царство България

Една от щастливите за българите последици от немско-съветския пакт за ненападение, известен като *договорът Рибентроп-Молотов* е присъединяването на Добруджа. В България той е приветстван, за разлика от начина по който се преживява това в Полша, Украйна, Чехословакия.

Специална група български писатели навлизат с българската войска в присъединените земи. Сред тях се открояват и това се възпроизвежда в цялата българска преса поетесите **Елисавета Багряна** и **Дора Габе**, облечени във военни униформи.

„Когато вече разбрахме, че Добруджа е наша и български войски ще отидат на мястото на румънските, които ще се оттеглят, аз се обърнах към Военното министерство, телефонирах на военния министър, не си спомням името му, и казах, че аз толкова години работих за освобождението на Добруджа, искам да видя с очите си как изглежда освободен народ. И той веднага разреши да ме вземат заедно с войските. „Но, каза, малко неудобно е, че сте жена. Ще трябва да облечете военна униформа.“ Казвам: „Не може ли и Багряна да дойде с мене?“ И тогава те се съгласиха. И на нас ни сложиха военни куртки и във военни коли двете седяхме и заедно с войските влязохме в Добруджа. Народът, който видях, освободен народ, това са най-силните мои преживявания.“

(Иван Сарандев. Дора Габе. Литературни анкети. София: Наука и изкуство, 1986, с. 81.)

Ето как **Ангел Каралийчев** е представил тази звучаща среда на всенародната радост: *"Равнината ехти. Като развълнувано море бучат гласовете на българите, които се срещат в този исторически час. Чуйте гласа на Добруджа! Това е викът на възкръсналата правда. Гласът на девойката, която чака с копнеж своя годеник. песента на жетварката, когато реже тежки ръкои. Гласът на майката, която изсипва от кандилницата въглени до главата на своя погубен син. Шумолението на отприщения поток, който залива с жива вода напуканата жадна земя. Чуйте гласа на Добруджа!"*

Корицата на книгата на Добри Немиров „По равната земя. Из Добруджа“, 1942

Петко Войников, Из Световните събития под наш ъгъл, сп. „Златорог“, г. XXI, 1940, кн. 1: „Струва ми се най-характерният пример за нашето чисто емоционално, нереалистично отношение към световните събития е реакцията, предизвикана у нас от сключването на руско-германския пакт преди няколко месеца. Тук не ни занимава политическата същност на въпроса. Не се касае да определяме свое отношение към това събитие. Това, което ни интересува, е неговата, бих казал, психологическа страна: безспорно това беше за цял свят една голяма изненада. Реакцията в различните страни не закъсня. Но там тя бе продиктувана преди всичко от **интересите** на всяка една. У нас отражението беше по-особено – най-много бяха поразени **чувствата**; едни приеха новото положение с прискърбие, дълбоко разочаровани от ефимерността на идейните позиции, и дълго не можаха да се справят с противоречието, създадено между теоретичните постройки и практическото действие. Други, които приеха събитието като отдавна очаквано, всъщност нищо не бяха предвидили, но следваха чужди надежди, които бяха станали техни. Отношението към пакта се определяше не толкова от неговите възможни за нас последици, които навреме съзряха, а от симпатиите или антипатиите на всекиго от договарящите страни, по-право към техния режим. Изведнъж се откриха сродства и различия, които ден по-рано никой не би очаквал. Ако в самите пряко заинтересовани страни някои променени възгледи можеха да се обяснят с техните временни върховни държавни интереси, промененото отношение към един или друг режим бе твърде малко оправдано у нас, дето се претендира, че становищата са чисто идеологически!“

1 СЕПТЕМВРИЙ

*Веднага виждаш в часове такива,
че всеки миг е в тях неповторим,
че с тях е почнал вече ден небивал –
такъв е тоя ден сега в Берлин.
Той идва след мъчително затишие
и в своя смисъл е така велик,
че в всеки жест тревога скрита диша,
и е излишен в него всеки вик.
Мълчи Берлин. Мълчи суров просторът.
Мълчи страната в тоя тежък час,
и в тежкото мълчание говори
един човек, зове единствен глас.
Единствен вик към бъдещето глухо,
пред чийто зид студен сега стоят*

*жени с очи очакващи и сухи,
мъже със израз потъмнял, но твърд.
Мълчи Берлин. Минават часовете.
Висят безмълвно мощни знамена.
Сред тишина, под тежък мрак в небето
светът днес влиза в кървава война.*

V. В О Й Н А Т А

Големият български поет Никола Фурнаджиев публикува във списание „Златорог“ един удивителен и двусмислен цикъл от пет стихотворения – Първото стихотворение от петте в *цикъла* “С Е П Т Е М В Р И Й” 1 9 3 9, Сп. „Златорог“, кн. 1 от 1940 г.

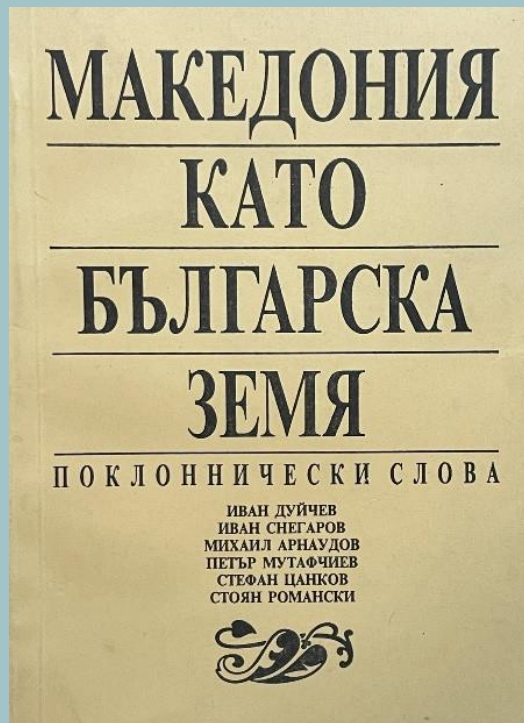
Неговият Берлин в тази творба очевидно ще избухне всеки момент.

VI. Македония като българска земя

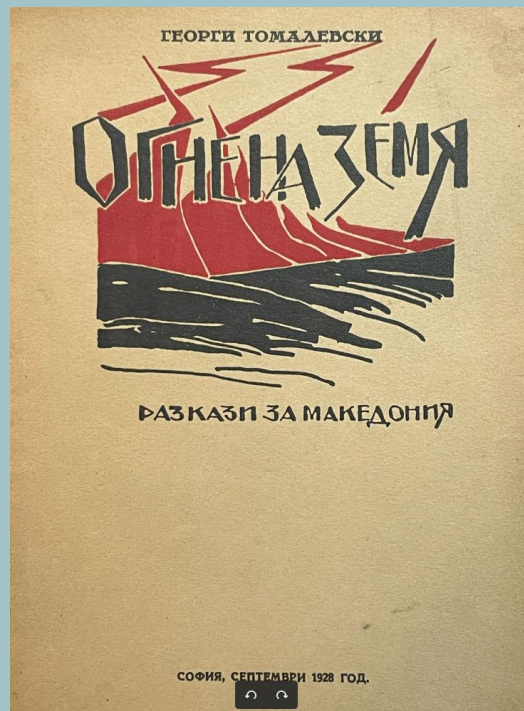
Още веднага след Освобождението на България през 1878 г. съдбата на българите от Македония става една от централните теми на българския политически живот, на българската култура (включително със стихосбирката на народния поет Иван Вазов „Песни за Македония“), на българската национална революция с апостолското битие на Гоце Делчев и с поетическата проза на трагическия поет на България Пейо Яворов.

В края на 30-те години идеята за присъединяването на Македония към България отново става пределно актуална: със съдействието на окупиралите Балканския полуостров германски войски, Македония е дадена - без окончателното установяване на нейния бъдещ статут - за администриране от българските власти. Но хората на културата възприемат всичко това като окончателно присъединяване. Професорите от Софийския университет осъществяват едно голямо поклонническо пътуване, изнасят доклади и беседи в големите градове - Скопие, Охрид, Битоля. Всичко това е подготвено от цялостната дейност на основания непосредствено след Първата световна война Македонски научен институт. Множество български писатели имат мисията да обикалят пространствата на Македония, да проучват българските старини. Македония се мисли като сакралната земя на българската духовност – с историческото предание за светите Седмочисленици.

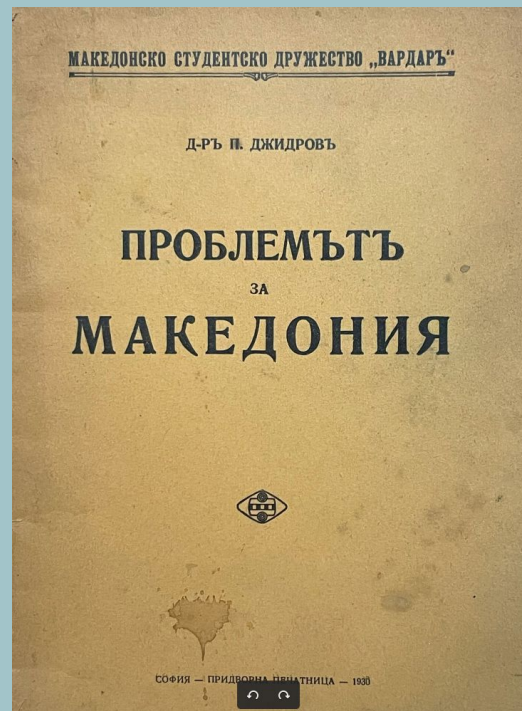
Темата Македония е изключително актуална в културния и политическия контекст между 1939 и 1944 г., когато българското общество преживява поредната утопична надежда за преодоляване на последствията от несправедливия Ньойски мирен договор; за бленуваното обединение на българските земи; за създаването на една голяма България – неизменна част, от която е Македония. В годината на издаването на антологията „Македония в песни“ (1941), съставена от Лъчезар Станчев и Радослав Мутафчиев, се осъществява и едно знаково посещение на българския академичен елит в Охрид, Скопие, Битоля и Прилеп. Лекциите и беседите, които изнасят професорите Михаил Арнаудов, Петър Мутафчиев, Иван Снегаров, Иван Дуйчев, Стефан Цанков и Стоян Романски са събрани в сборника „Македония като българска земя“, издаден през същата година. Невидимата нишка, която символично свързва книгата с научни текстове и антологията е не само общото тематично поле, а нестихващото вдъхновение, което българската интелигенция продължава да черпи от творческата и лична мисия на Вазов – съдбата на Македония. Антологията разказва на читателите сюжета Македония в стихове и с това се превръща в мост между исторически и културни епохи, личности и творби, които носят посланията на националната памет. И това я превръща в едно от убедителните художествени доказателство за единството на един народ.

Сборник „Македония като българска земя“

Георги Томалевски – сборник разкази за Македония „Огнена земя“

Д-р Джидров „Проблемът за Македония“

МАКЕДОНИЯ ВЪ ПЪСНИ

АНТОЛОГИЯ ОТЪ БЪЛГАРСКИ ПОЕТИ
съ предговоръ отъ проф. Ал. Балабановъ

подредили
ЛЖЧЕЗАРЪ СТАНЧЕВЪ
РАДОСЛАВЪ МУТАФЧИЕВЪ

КНИГОИЗДАТЕЛСТВО Т. Ф. ЧИПЕВЪ

Антологии: „Македония в песни“

МАКЕДОНСКИ НАУЧЕНЪ ИНСТИТУТЪ

МАКЕДОНИЯ ВЪ БЪЛГАРСКАТА ПОЕЗИЯ

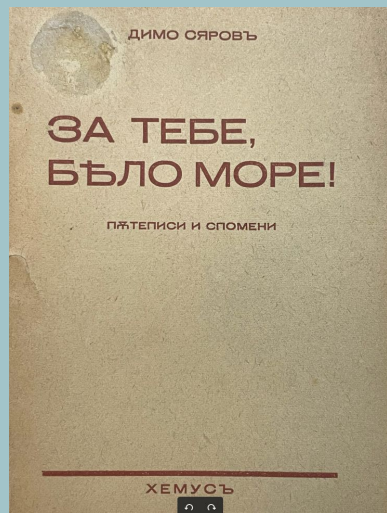
ОТЪ
МАРИЯ МИЛЕТИЧЪ — БУКУРЕЩЛИЕВА

СОФИЯ — ПЕЧАТНИЦА П. ГЛУШКОВЪ — 1929.

„Македония в българската поезия“

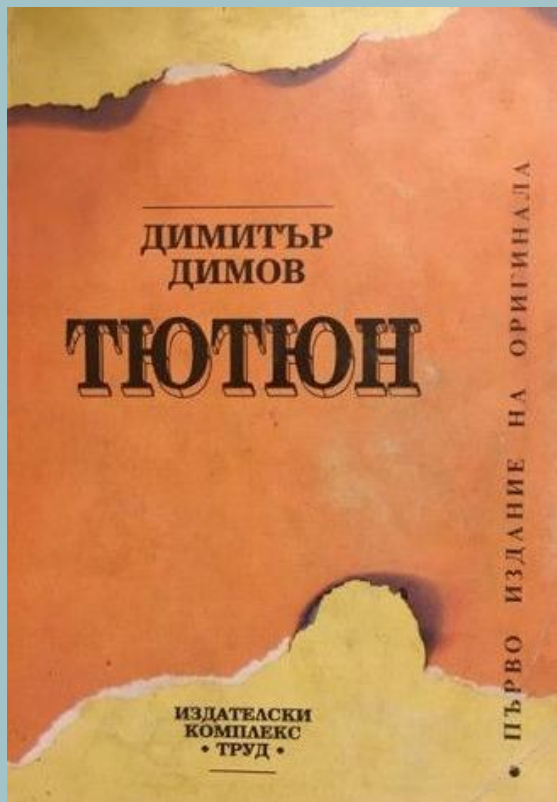
VII. Българската тъга по юг: Беломорието

Заглавието на възрожденското стихотворение на **Константин Миладинов** „*Тъга по юг*“ най-добре изразява едно вековно умонастроение – стремежът към топлите води на Mare nostrum, вътрешното море на християнството.

Снимка на писателя Димитър Димов

В знаменития роман на **Димитър Димов** „Тютюн“ четем: – Фрагменти от 2 част, 5 глава:

„В горещия юлски ден по пращиното шосе, което следваше криволиченето на мътната глинестожълта река, чиито води се влачеха лениво, пъплеше дългата върволица от моторни коли на едно бронирано отделение, което отиваше в Беломорието. Моторите шумяха еднообразно и отегчително, гъсеничните вериги на влекачите вдигаха гъсти облаци от бял варовит прах, който забулваше цялата колона, а гумите колела на противотанковите оръдия хрипяха тихо под тежестта на стоманата, с която бяха натоварени. Върху платформите на колите, до сандъците с бронирано снаряжение или до зенитните картечници седяха войници с побелели от ситния прах каски, с къси панталонки и с униформени летни ризи. Почти всички проклинаха горещината, разпращаха си мръсни казармени анекдоти или вдигаха от време на време манерките си, за да разквасят устата си с блудкавата, топла като чай вода. Те не отиваха да се бият, а само да засилят бреговата охрана срещу евентуален десант. (...)

Тя се загледа отново в пейзажа. Дефилето се разширяваше. По непристъпните места в скалите или до самото шосе зееха бункери — мрачни дупки, неверни гнезда на засада и смърт, скрити в букети от разкошна зеленина. Дефилето нямаше край. Прелитаха бързо противотанкови препятствия от желязо и бетон, телени мрежи, опожарени минни полета за изчистване на зарядите. А после пак бункери и германски гробове — тъжни дървени кръстове с окачени каски върху тях, каски, от чиито кухни се излъчваше нещо мъртвешко и поразяващо в тишината на знойния ден, в тая чужда страна, под това огнено слънце. Печални гробове на хиляди километри от безумната родина, еднакви като жертвите, които почиваха в тях. (...)

Тютюн“ , български игрален филм от 1961 година, по сценарий и режисура на Никола Корабов. Оператор е Вьло Радев. Създаден е по едноименния роман на Димитър Димов.

И тогава изведнъж се показва морето — огромен, тих и син простор, бездна от вода и небе, съединени зад високия силует на Тасос, окъпан също в прозрачна синина. Надясно се губеха едва доловимите очертания на Атон, а наляво — блатните равнини на Саръшабан, мочурите на Места, потънали в омара, и тъмните петна от зеленината на Керамоти. В средата, в подножието на хълма, се разстилаше Кавала — гигантски амфитеатър от бели, гъсто натрупани къщи, изпъкващи в ослепителен контраст с тъмната мастилена синевина на морето. Кавала — с геометричните линии на вълнолома си, с древния римски акведукт, с назъбената венецианска крепост; Кавала — с огромните си тютюневи складове, със стръмните си улици, с плажовете, с пристанището, кейовете и гемеите си; Кавала — град на богатство и мизерия, в който тютюнът се превръщаше в злато, а трудът на работниците — в проклетия, град без зеленина, град от бели камъни под огненосиньо небе. Дори смразеното от досада сърце на Ирина почувства вълнение.“

Български писатели получават мисията да съдействат за приобщаването на земите на Беломорието към обединяваща се България. Това се случва между 1941-1944 г. Писателката Анна Каменова публикува в сп. „Златорог“ своят очерк за „българския“ остров Тасос. Старият писател Петко Росен озаглавява една от книгите си с очерци „От Дунав до Бяло Море“. Свои текстове из пресата прибавя и родопския писател с характерния псевдоним Янтай Кавалов. Книги за Беломорието публикуват и политици и общественици: „Из Беломорието и Македония“ на Андрей Тошев, „Там де лимоните цъфтят“ на Николай Вранчев, „За тебе Бяло Море“ на Димо Сяров и др. Разбира се това приобщаване се оказва най-проблематично.

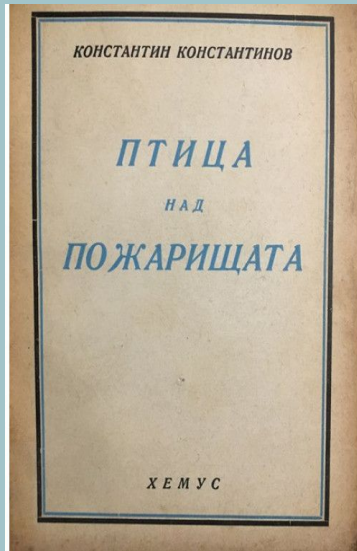
*След дни на робство и вериги,
на смъртни рани и разгром -
ах, ето тържествуващ иде
ден пролетен за всеки дом!*

*Запейте сини небосклони,
шумете наши лесове,
полета и чукари голи,
и родни скъпи брегове!*

*Вълнувайте се две морета,
реки, дълбоки езера,
че бяхте ни до днес отнети
от чужда вражеска ръка!*

Обединителната утопия (сякаш осъществена) звучи например във втората част на диптиха „Освобождение“ на поетесата **Паулина Станчева**:

Въпреки доминирането на националните утопии за освободеното Отечество, българската общественост не се настройва агресивно и една от големите ѝ заслуги е спасяването на близо 50 хиляди български евреи, осъществено от председателя на Народното събрание Димитър Пешев, от клира на БПЦ, начело със Софийския митрополит Стефан и Пловдивския митрополит Кирил, на множество български писатели. Неокончателната неприобщеност на македонските и беломорските земи, обаче, довежда до административното съдействие за репатрирането на 11 343 евреи от Беломорска Тракия и Македония към лагерите на смъртта.

VIII. Отрезвяването – бомбардировките над София и други български градове

Една от големите дипломатически грешки на България е обявяването на война на водещите страни в антихитлеристката коалиция САЩ и Великобритания (дипломатическите отношения със СССР не са прекъснати), като българските управляващи наивно си мислят, че след като България не участва по никакъв начин във войната с войскови подразделения всичко някак ще ѝ се размине, че ще може да бъде хем с едните, хем с другите. Обаче този управленски наивитет има трагични последици. Засилващите се през 1943 г. бомбардировки над София и други български градове и села, които кулминират през януари 1944 г. довеждат до големия социално-психологически прелом на отрезвяването, на лишаването от каквито и да е илюзии за изхода от войната. Напразни се оказват усилията на български дипломати Царство България да бъде „измъкнато“ от менгемето на Тристранния пакт.

В „Птица над пожарищата“ писателят Константин Константинов пише:

"Едно множество почти от един милион, поразено от мълнии, хукна като обезумяло от столицата и се притаи в хилядите дупки на страната, настръхнала в някакво зловещо и радостно очакване. Всеки от нас бе загубил по нещо: хора, дом, лекомислие или вяра. В замяна, мнозина трябваше да добият много нови ценни неща: ново зрение, мъдрост, примесена с горчивина и едно пълно очистване чрез простотата. През тая неповторима година животът показва всичките си лица, а отделният човек откри неподозирани свои образи. Най-изострена и най-кипяща на събития, с какво огромно богатство обременява човекът на мисълта и на изкуството!"

Константин Петканов – фрагмент из „Бележник на писателя“:

„Не обичам войната. Ненавиждам я и се отвращавам от нейната кръвожадна уста. Ненавистта ми се подхранва от любовта към човека и от ревността ми към Бога. Отвращавам се от нея, защото тя изпояжда децата ни в името на някакъв си „светъл“ идеал. Лъжата, измамата, коварството и убийството са стихията на войната и нека бъде проклета во веки!“

И в писмо до неговия брат о. Димитър Петканов от 26.01.1944:

„Много е погрозняла София. Изкъртени врати, изтърбушени прозорци, дигнати покриви, съборена мазилка. Разровени улици и разхвърляни тухли и пръст. Чистата София сега прилича на разровена от къртици целина. Онова гъмжило от хора сега липсва. Когато се завърнах от Търново, заварих доста голямо оживление, но сега пак настъпи тъжна тишина. Уплашени хора, бързащи мъже и пусати улици и домове. Към 11 часа всичко бяга навън, след 6 часа столицата се превръща в пустиня. Всеки се прибира, където смята, че ще запази живота си. Едни напуцат града с влакове, автомобили, коли, мотоциклети, велосипеди, други – пеш. И в тая невесела обстановка зловецят вой на сирените и след това апокалиптичното бръмчене на бомбардировачите, възвръщат човека към Бога, към единствения Промислител на света и от Него търсят помощ и спасение.“

И в писмо от 1 май 1944 година:

„София е съвсем изоставена от хората. Няма онова гъмжило, което се тълпеше из улиците и пред кината. Сега тук-там бързаци сенки, заденати с раници, вървят с едри крачки към далечните пътища. Накъде отиват? Кого дирят? Бога, себе си, мира, или следват стъпките на собствените си страдания? Приятелите, познатите са се изгубили из разните селища на България...“

Несъбраният епистоларен роман на приютилите се из България писатели-антифашисти най-добре изразява усещането за крах на различните утопии.

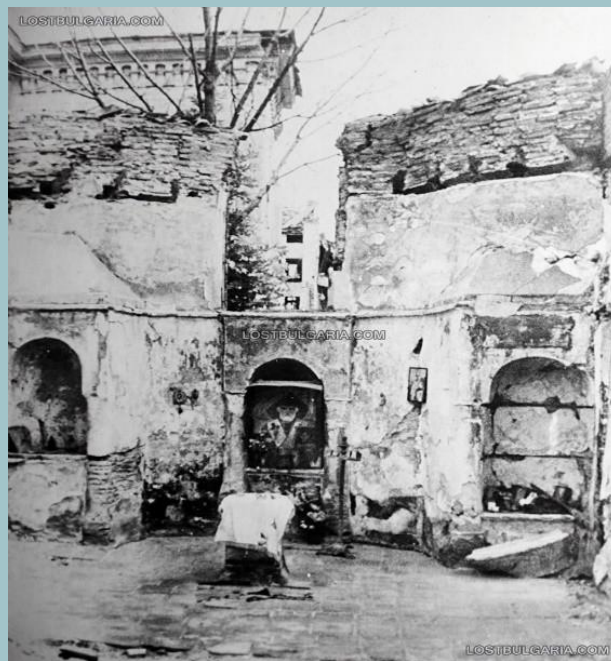

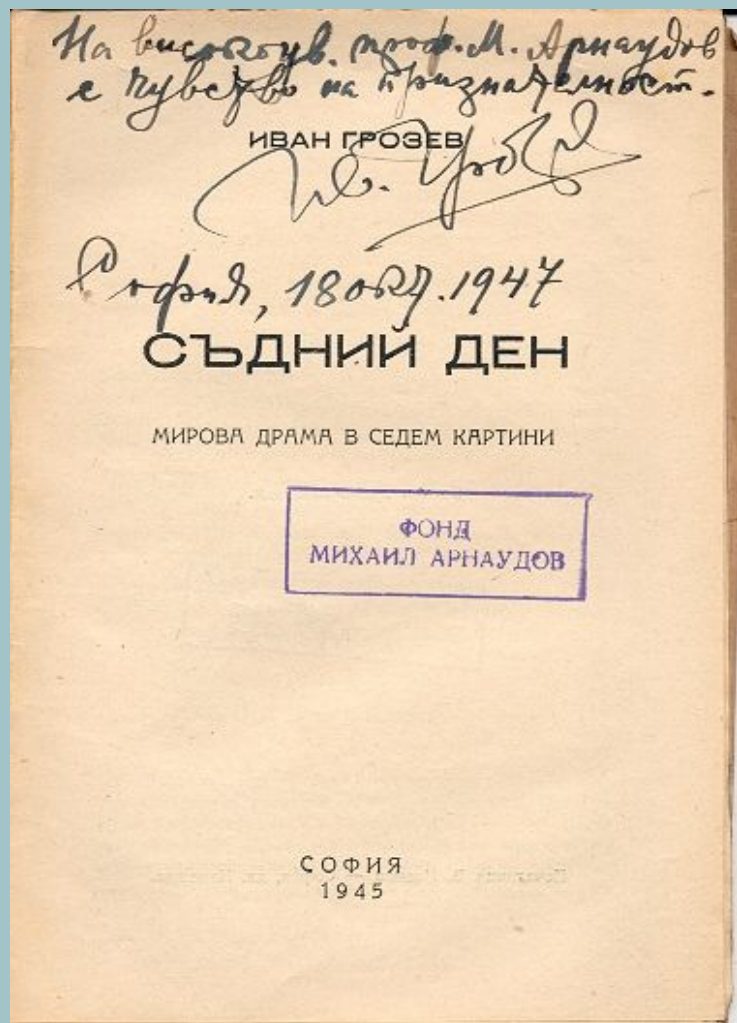
Къщата на Иван Вазов

Снимка на центъра на София при “Баня Баши джамия” след бомбардировките.

Отломки след бомбардировките от олтарната ниша на древния софийски храм „Св. Николай“ (днес възстановен), наред които оцелялата чудотворна икона на храмовия светец.

Мировата драма на Ив.Грозев “Съдний ден”, София, 1945
представя апокалипсисът на Втората световна война.

Снимка на писателя Иван Грозев

Културната и политическа история на България след 9.09.1944 г. е вече съвсем друга...

Изготвили: проф. Михаил Неделчев,
доц. Мариета Иванова-Гиргинова,
доц. Елка Трайкова, доц. Мария Огойска

„СВЕТЪТ ОТ ВЧЕРА“ - 1939. УКРАИНСКИЯТ СЮЖЕТ

УСЕЩАНЕТО ЗА ЗАСТРАШЕНА ЕВРОПА
В УКРАИНСКАТА ХУДОЖЕСТВЕНА МИСЪЛ
В КОНТЕКСТА НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

УСЕЩАНЕТО ЗА ЗАСТРАШЕНА ЕВРОПА – УКРАИНСКАТА ВЕРСИЯ

1. ИСТОРИЧЕСКИ УСЛОВИЯ
2. ПРОЦЕСЪТ НА УКРАИНИЗАЦИЯ
3. ГОЛЕМИЯТ ДЕБАТ
4. НА ЛАГЕР
5. ЛИЦАТА НА ВОЙНАТА – ХИТЛЕР И СТАЛИН

УСЕЩАНЕТО ЗА ЗАСТРАШЕНА ЕВРОПА - УКРАИНСКАТА ВЕРСИЯ

1. ИСТОРИЧЕСКИ УСЛОВИЯ

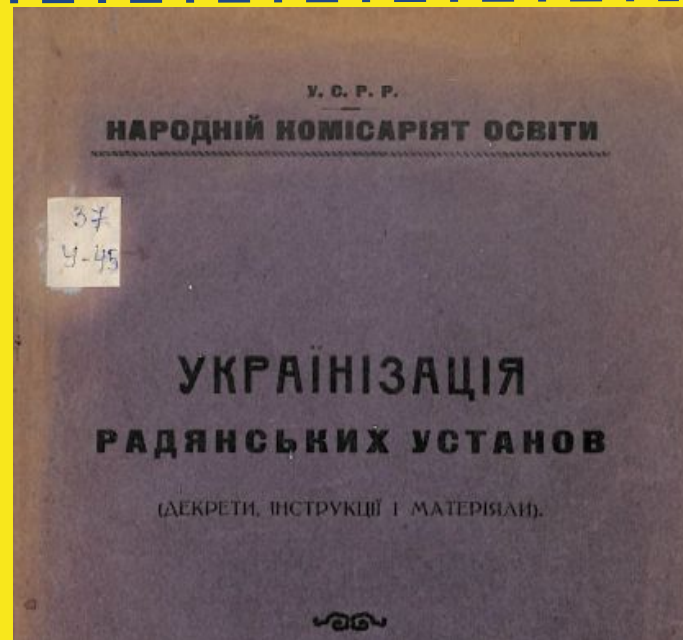
В УКРАИНСКА СРЕДА УСЕЩАНЕТО ЗА КРИЗА НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ЦЕННОСТИ СЕ ДВИЖИ В СИНХРОН СЪС ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКАТА ХУДОЖЕСТВЕНА И ФИЛОСОФСКА МИСЪЛ. ТО СЕ ОБУСЛАВЯ ПРЕДИ ВСИЧКО ОТ СЪЗДАВАНЕТО НА УКРАИНСКА НАРОДНА РЕПУБЛИКА (1917–1919) И ОТ ОБЯВЯВАНЕТО НА Т.НАР. *СЪВЕТСКА УКРАИНИЗАЦИЯ* (1923–1932), КОГАТО ИЗТОЧНА И ЦЕНТРАЛНА УКРАИНА ВЛИЗАТ В СССР. ОКРИЛЕНИ ОТ КРАТКОТРАЙНАТА СИ ПЪЛНА НЕЗАВИСИМОСТ И ПОСЛЕДВАЛАТА ОТНОСИТЕЛНА ТАКАВА, УКРАИНСКИТЕ ТВОРЦИ ОСМИСЛЯТ РОДНАТА СИ КУЛТУРА КАТО САМОБИТНА, А СПОСОБНОСТИТЕ СИ – КАТО ДОСТОЙНИ ЗА МЯСТО ПОД СЛЪНЦЕТО.

НЕРАЗРЕШЕНИЯТ НАЦИОНАЛЕН ВЪПРОС ПО ОТНОШЕНИЕ НА ИЗТОЧНА ГАЛИЦИЯ И БУКОВИНА, КОИТО ОСТАВАТ ПОД ЧУЖД ФЛАГ, ОКАЗВАТ ЗНАЧИТЕЛНО ВЛИЯНИЕ ЗА РАЗВИТИЕТО НА УКРАИНСКАТА ЛИТЕРАТУРА ИЗВЪН УССР.

УСЕЩАНЕТО ЗА ЗАСТРАШЕНА ЕВРОПА - УКРАИНСКАТА ВЕРСИЯ

2. ПРОЦЕСЪТ НА УКРАИНИЗАЦИЯ

БЛАГОДАРЕНИЕ НА СЪВЕТСКАТА ПОЛИТИКА НА УКРАИНИЗАЦИЯ
УКРАИНСКИТЕ ИНТЕЛЕКТУАЛНИ СИЛИ СЕ СЪБИРАТ В МНОГО НА БРОЙ
ТВОРЧЕСКИ ГРУПИ, КОИТО ДА ПОСТАВЯТ НАЦИОНАЛНОТО В ТОЛКОВА
ШИРОК ЕВРОПЕЙСКИ КОНТЕКСТ. ЕДНИ СЕ НАСОЧВАТ КЪМ АВАНГАРДНИТЕ
НАПРАВЛЕНИЯ (НОВА ГЕНЕРАЦИЯ, ФЛАМИНГО, АСПАНФУТ, ГРУПАТА
ОКОЛО СПИСАНИЕ „АВАНГАРД“ И ДР.). ДРУГИ СЕ ОПИТВАТ ДА СЛЕДВАТ
СТИЛИСТИКАТА НА МАКСИМ ГОРКИ (ГАРТ, ПЛУГ, ПРОЕТКУЛТ, МОЛОДНЯК
И ДР.), А ТРЕТИ ЗАЯВЯВАТ „ВЪН ОТ МОСКВА!“ И ОБЯВЯВАТ „АЗИАТСКИ
РЕНЕСАНС“ В УКРАИНА (ВАПЛИТЕ, МАРС И НЕОКЛАСИЦИТЕ).

УСЕЩАНЕТО ЗА ЗАСТРАШЕНА ЕВРОПА - УКРАИНСКАТА ВЕРСИЯ

3. ГОЛЕМИЯТ ДЕБАТ

САТАНА
В ВОЧІЦІ

КОМЕДІЯ ЗІ СЪПІВАНІИ
В 1. АКТІ

Укрaїнський літературний журнальний потік.

ВАЛЕРІАН ПОЛІЩУК.

№ 3

П Л У Ж А Н И Н

21

Тов. М. ХВИЛЬОВИЙ В РОЛІ ЛІТПОПА

Цикъл статии за
пътнищата на
изкуството на М.
Зеров "До джерел"

МИКОЛА ЗЕРОВ

ДО
ДЖЕРЕЛ

КАМО ГРЯДЕШИ

П А М Ф Л Е Т И

26 апреля 1926 г.

Кагановичу и другим членам ПБ ЦК КПУ.

(Не возражаю против того, чтобы ознакомить с письмом Шумского и его единомышленников.)

против русской культуры и ее высшего достижения — против ленинизма. Я не буду доказывать, что такая опасность становится все более и более реальной на Украине. Я хотел бы только сказать, что от таких дефектов не свободны даже некоторые украинские коммунисты. Я имею в виду такой, всем известный факт, как статью известного коммуниста Хвильового в украинской печати². Требования Хвильового о «немедленной» дерусификации пролетариата на Украине, его мнение о том, что «от русской литературы, от ее стиля украинская поэзия должна убежать как можно скорее», его заявление о том, что «идеи пролетариата нам известны и без московского искусства», его увлечение какой-то мессианской ролью украинской «молодой» интеллигенции, его смешная и немарксистская политика оторвать культуру от политики, — все это и многое подобное в устах украинского коммуниста звучит теперь (не может не звучать) более чем странно. В то время, как западноевропейские пролетарии и их коммуни-

Извадка от писмо на Й.В. Сталин
относно опасенията му от
вредния ефект на статиите на
Микола Хвильови

Сб. "Камо
грядеши" на
М. Хвильови

УСЕЩАНЕТО ЗА ЗАСТРАШЕНА ЕВРОПА - УКРАИНСКАТА ВЕРСИЯ

3. ГОЛЕМИЯТ ДЕБАТ

От средата 1921 г. до края на 1925 г. само в Украинската съветска страна се оформят четиринадесет основни литературни организации с общ брой на постоянните си участници, надвишаващ двеста. Идейните разриви между всички художествени обединения предизвикват спорове, които добиват такава численост, че влизат в историята като *Литературния диспут от 1925–1928 година*. Централният въпрос на дискусията е да бъде или не украинската литература самотитно художествено явление в контекста на световното развитие на изкуството. Оформят се две крайни мнения, като групите ВАПЛТЕ, МАРС и неокласиците застават зад лозунга „Вън от Москва!“, а другите подкрепят идеята за обща социалистическа литературна програма, задавана от Партията. В диспута се намесва Сталин, с което силно го политизира. Следват масови арести и разстрели на украинската интелигенция, поради което периодът от 1920 до 1937 г. бива наречен *Разстреляно възраждане*.

3. ГОЛЕМИЯТ ДЕБАТ

1928.
К XXVII. Т. XCVII
а IX. За Вересень.

ЛІТЕРАТУРНО-

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Львів.

в друкарні СТАВРОПІГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ.

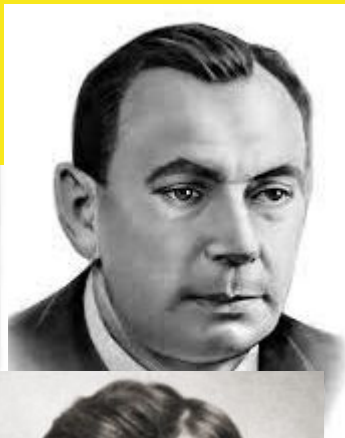
МЕЖДУВРЕМЕННО СРЕД ПИСАТЕЛИТЕ
ЗАД ГРАНИЦА СЕ ОФОРМЯ ДРУГА ТЕМА ЗА
ДИСКУСИЯ: ДОКОЛКО ЛИТЕРАТУРАТА ДА
СЛЕДВА ЕСТЕТИЧЕСКИ ЦЕЛИ И ДОКОЛКО ТЯ
ТРЯБВА ДА СЛУЖИ ЗА РЕШАВАНЕТО НА
НАЦИОНАЛНИЯ ВЪПРОС НА УКРАИНЦИТЕ
ЧИСТО РАЦИОНАЛНО. В ТОЗИ ДИСКУРС СЕ
ОФОРМЯ ГРУПАТА НА ПРАЖАНИТЕ, А ОТ
ДРУГАТА СТРАНА СТОЯТ СЪРАТНИЦИТЕ НА
ДМИТРО ДОНЦОВ И ЖУРНАЛ „ВІСТНИК“.

Е. Маланюк

О. Телига

О. Олжич

УСЕЩАНЕТО ЗА ЗАСТРАШЕНА ЕВРОПА - УКРАИНСКАТА ВЕРСИЯ

4. НА ЛАГЕР

ЗА ДА СЕ СПРАВИ С ВСЕ ПО-НАЗРЯВАЩИЯ СПОР ЗА ПЪТИЩАТА НА УКРАИНСКОТО ИЗКУСТВО, СТАЛИН ПРИБЯГВА ДО УСЛУГИТЕ НА НКВД. В СЪЧЕТАНИЕ С ИЗКУСТВЕНО СЪЗДАДЕНИЯ ГЛАДОМОР (1932-33 г.) УКРАИНСКАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЯ Е ПОДЛОЖЕНА НА ГОНЕНИЯ, АРЕСТИ, ПРИНУЖДАВАНЕ ДА ДАВАТ КЛЕТВИ НА ВЯРНОСТ И РАЗСТРЕЛИ.

ПО ДАННИ ОТ ОБЕДИНЕНИЕТО НА УКРАИНСКИТЕ ПИСАТЕЛИ „СЛОВО“ КЪМ 1930 Г. В СССР СА СЕ ПУБЛИКУВАЛИ 259 УКРАИНСКИ ПИСАТЕЛИ, А ПРЕЗ 1938 Г. – 36. ОТ ОСТАНАЛИТЕ ЛИТЕРАТОРИ 192 СА ОСЪДЕНИ НА ЛАГЕР И ПОСЛЕДВАЛ РАЗСТРЕЛ, 8 СА ИЗВЪРШИЛИ СУИЦИД, А 16 СА ИЗЧЕЗНАЛИ БЕЗСЛЕДНО.

УСЕЩАНЕТО ЗА ЗАСТРАШЕНА ЕВРОПА - УКРАИНСКАТА ВЕРСИЯ

5. ЛИЦАТА НА ВОЙНАТА - ХИТЛЕР И СТАЛИН

Нищожният брой останали живи украински творци се стремят да служат на Комунистическата партия. Отношението им ясно проличава в произведения, засягащи международни събития като Испанската гражданска война, където Хитлер и Мусолини са описани съответно като ненаситник и двуличник, а Съветският съюз и Сталин - като идеалната държава и справедливия управник.

След началото на II Световна война поети като Павло Тичина и Максим Рилски се въздържат от констатации, докато художници като Олександър Довженко са заставени да подготвят пропагандни материали за завоюването на Буковина и Източна Галиция.

Когато планът „Барбароса“ на Хитлер влиза в сила и немските войски нахлуват в СССР, писателският почерк на украинските творци се изменя и служи за повдигане на военния морал и изграждане на мита за Отечествената война.

УСЕЩАНЕТО ЗА ЗАСТРАШЕНА ЕВРОПА - УКРАИНСКАТА ВЕРСИЯ

ИМЕННО ТОГАВА ЗАПАДНИТЕ УКРАИНЦИ И УКРАИНСКАТА ВЪСТАНИЧЕСКА АРМИЯ УПА ПОДГОТВЯТ НЕЗАВИСИМОСТТА КАКТО НА ГАЛИЦКИТЕ И БУКОВИНСКИТЕ ТЕРИТОРИИ, ТАКА И НА УКРАИНСКИТЕ ЗЕМИ В СЪСТАВА НА СССР. МНОГО ОТ ДЕЙЦИТЕ СА ПРЕДСТАВИТЕЛИ УКРАИНСКАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЯ.

1. Київ, неділя, 30 листопада 1941 року

НАРОЗСТІЖ ВІКНА!

5. ЛИЦАТА НА ВОЙНАТА - ХИТЛЕР И СТАЛИН

Ті ледве зродиться така романтика, вона їх пірзе і відірве від Москви — назавжди!

А тому, — хай живе сірість в Україні, хай українські письменники пишуть про буряки й трактори, хай усіх героїв українських і світових заступить Ленін і Сталін, хай люди дивляться не вгору і не на Далекий Захід, лише низько в землю і близько — на Москву! Бо якщо Україна розігнеться і буде дишати — вона буде жити! А цього Москва не могла допустити ні за що! Вона щільно забила вікна, у які міг би ввірватися вітер з заходу. Вона нищила всіх Хвилових і Аглизі, що ці вікна про-

Откъс от статията на Олена Телига „Отворете прозорците!“ (сп. „Літаври“, №3 от 30.11.1941 г.), в която поетесата подчертава, че само „откъсването от Москва – завинаги!“ ще позволи на „Украйна да се разгърне и да диша – да живее!“

СВѢТЪТЪ ОТЪ ВЧЕРА

АГОНИЯТА НА МИРА

„Да срещнемъ времето, както
то ни търси“.

Шекспиръ, Цимбелаинъ

ПЪРВИТЪ ЧАСОВЕ НА ВОЙНАТА

Както на времето Соренто за Горки, така и за мене Англия презъ първитъ години не бѣше изгнание. Австрия продължаваше да съществува и следъ оная тѣй напечена „революция“ и скоро следъ това п з с т сѣ националсоциалистичъ опитъ да ната чрезъ превратъ и чрезъ убий- фусъ. Агонията на моята родина ае още четири години. Можехъ да въко време не бѣхъ зестоенъ

г. „INCIPIT HITLER“

Светът от вчера: 1939

Чешкият сюжет

доц. Добромир Григоров,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

От 1933 г. Адолф Хитлер е новият канцлер на Германия и забранява всички политически партии освен национал-социалистите. Годината в чешката периодика е наситена с множество точни анализи на немския общественно-политически живот и немската култура.

На слайда: публикации в леви печатни издания („Čin“, „Tvorba“, „Rudé právo“) – превод на есето на **Лион Фойхтвангер (Lion Feuchtwanger)** „Фашизмът и немската интелигенция“ (Fašismus a německá inteligence), „Литературна бележка върху пожара в Райхстага“ (Literární glosa k požáru říšského sněmu), „Представяме ви господин Гьобелс, писателя на немския фашизъм“ (Představujeme vám pana Goebbelse, spisovatele německého fašismu); литературно-исторически анализ „Евреите и литературата“ (Židé a literatura) от чешкия германист, литературен критик и историк **Отакар Фишер (Otakar Fischer)**.

СВѢТЪТЪ ОТЪ ВЧЕРА

„Да срещнемъ времето, както
то ни търси“.

Шекспиръ, Цимбелаинъ

ПЪРВИТЪ ЧАСОВЕ НА ВОЙНАТА

АГОНИЯТА НА МИРА

Както на времето Соренто за Горки, така и за мене Англия презъ първитъ години не бѣше изгнание. Австрия продължаваше да съществува и следъ оная тѣй наречена „революция“ и скоро следъ това п з с т ъ националсоциалистичъ опитъ да ината чрезъ превратъ и чрезъ убий- фусъ. Агонията на моята родина ае още четири години. Можехъ да ѣко време не бѣхъ заетъ сѣ

Г. „INCIPIT HITLER“

fašismus a německá inteligence

lion feuchtwanger

tvorba

týdeník pro literaturu politiku a umění

(1933.)

8. dubna 1933.

Představujeme vám pana Goebbelse, spisovatele německého fašismu

„Těmže, již tehdejší svět, pro svého čela je viděl Goebbelse, prvního Goebbelse a jeho úspěchy při této době. Především však je to Goebbelse, který je dnes do světa vešel a v něm se jeho myšlenky rozšířily a jeho slova stala se hlasem, který se šíří po celém světě. Goebbelse je tedy ten, který je dnes do světa vešel a v něm se jeho myšlenky rozšířily a jeho slova stala se hlasem, který se šíří po celém světě.“

Po konfiskaci druhá opravené vydání.
V Praze v sobotu 8. dubna 1933.

ČERVENÉ PRÁVO

ÚSTŘEDNÍ ORGÁN KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA
(ORGÁN KOMUNISTICKÉ INTERNACIONÁLY)

Číslo 50

Proti mezinárodnímu
snášení
boj mezinárodní
profinternistů!

Otokar Fischer

Literární glosa k požáru říšského sněmu

Nechť se zdají činy dnešních vládců Německa s hlediska lidskosti sebe nepochopitelnější, jest na psychologických a historických úsilí, dobrati se nejbližších důvodů.

Židé a literatura. (1933.)

Židé a literatura — ten předmět je tak rozlehlý, že se nejenom nedohlédne jeho hranic, ale že se naskytá již obtíž, kde jej načít. Samo slovo písemnictví

Испанската гражданска война засилва до крайност конфликта между левите и десните политически идеи в чешкото общество и не провокира усещането за пряка военна заплаха за Чехословакия. В публицистиката, поезията и прозата от средата на 30-те години Дон Кихот се превръща в персонификация на републиканската идея и колективен образ на испанската народопсихология.

На слайда: пътеписът на **Густав Винтер (Gustav Winter)** „Дон Кихот на кръстопът“ (Don Quijote na rozcestí) (1935), разказът „Гражданинът Дон Кихот“ (Občan Don Quijote) от **Владислав Ванчур (Vladislav Vančura)** и стихотворенията на **Франтишек Халас (František Halas)** „Смъртта танцува в Испания“ (Smrt tančí ve španělsku) и „Дон Кихот воюва“ (Don Quijote bojující).

СВѢТЪТЪ ОТЪ ВЧЕРА

АГОНИЯТА НА МИРА

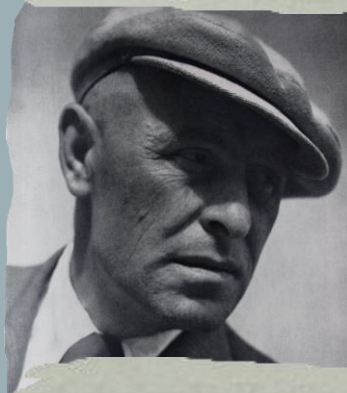
„Да срещнемъ времето, както
то ни търси“.

Шекспиръ, Цимбелаинъ

ПЪРВИТЪ ЧАСО

DON QUIJOTE NA ROZCESTÍ

OBČAN DON QUIJOTE

Don Quijote a Sancho chodí doposud světem. Jednoho večera dorazili do hospody, která se nazývá U houkající sovy a leží na konci vesnice Alty poblíže Sevilly. V těch končinách vládl toho truchlivého času generál Franco, bylo to tedy za času povstání, kdy všelijaká cháska zapalovala statky a věšela poctivé sedláčky. V řečené vesnici obsadili Fran-

Както на времето Соренто за Горки, така и за мене Англия презъ първитъ години не бѣше изгнание. Австрия продължаваше да сѣществува и следъ оная тѣй наречена „революция“ и скоро следъ това п ъ националсоциалиститѣ опитѣ да з ната чрезъ превратѣ и чрезъ убий- ст фусѣ. Агонията на моята родина е още четири години. Можехъ да вко време не бѣхъ заетъ сѣ

„INCIPIT HITLER“

El company FRANTISEK HALAS escriptor del
gran diari LIDOVE NOVINY de Praga/

és autoritzat perquè pugui circular lliurement tota
Catalunya i anar a Madrid via Valencia
REGUEM ALS MILICIANS DE DONARLI TOTA MENA
E FACILITATS.

Barcelona, 10 de Setembre del 1936
EL COMITÈ CENTRAL.

Jaume Miravittes

Smrt tančí ve Španělsku

kastanětami bojišť tančí si tam zem
roznové mraky plynů zrají
eřiny hlíny noc stele pro Carmen
ž střely z masa odírají

a orel klove tragické oči její
dál neplach zvoní sukně krvavá

Don Quijot bojující

Když o podzim se řízl sad
až skoro do zlata
já zaslech Rosinantu ržát
a viděl Quijota

jak Kastilii kostnatou
dál táhne za svým snem
Nechť s mlýny se zas jiní rvou
my na frontu teď jdem

A Panza plný veselí
na mezku chichtá se
Můj pán se probral z blouznění
jde střílet povstalce

Když o podzim se řízl sad
až skoro do zlata
Don Quijot řídil s barikád
mitrailleus ratata

Плакат от премиерата на пиесата „Бялата болест“ на Карел Чапек – 31 януари 1937 г., корица на първото книжно издание от същата година и кадри от игралния филм (от фонда на Националния филмов архив на Чехия).

„Да предположим, че светът, който е зает от болестта, много прилича на света, в който живеем ние; че това е свят на трескаво въоръжаване, който се люшка на ръба между войната и мира, заплашван от динамита на държавите, стремящи се към успех, експанзията и господството над други нации. Театралната пиеса „Бялата болест“ стои върху тези две предпоставки.“

(Карел Чапек: „Бялата болест. Пиесата в тълкуването на автора)

СВѢТЪТЪ ОТЪ ВЧЕРА

АГОНИЯТА НА МИРА

„Да срещнемъ времето, както
то ни търси“.

Шекспиръ, Цимбелайнъ

Както на времето Соренто за Горки, така и за
мене Англия презъ първитъ години не бѣше изгна-
ние. Австрия продължаваше да съществува и следъ
оная тѣй наречена „революция“ и скоро следъ това
пъ националсоциалистичъ опитъ да
зс ната чрезъ превратъ и чрезъ убий-
ствъ. Агонията на моята родина
е още четири години. Можехъ да
съ още време на бѣхъ заточенъ

Г. „INCIPIT HITLER“

Národní divadlo v Praze

v budově **Stavovského divadla**

V neděli 31. ledna 1937 o 19 $\frac{1}{2}$ hod., konec před 22 $\frac{1}{2}$ hod.

Karel Čapek:

Bílá nemoc

Drama o třech dějstvích (14 obrazech).

Režie: Karel Dostal — Výtvarná spolupráce: Vlastislav Hofman — Hudební účast: Rudolf Mandée

První dějství: Dvorní rada

Dvorní rada profesor doktor Sigelius . . . Bedřich Karen
Doktor Galén . . . Hugo Haas
Maršál . . . Zdeněk Štěpánek
První asistent . . . Jan Pivec
Druhý asistent . . . Ladislav Pešek
Otec . . . František Smolík
Matka . . . Leopolda Dostalová
Dcera . . . Elita Poznerová
Syn . . . Stanislav Neumann
První malomocný . . . František Roland
Druhý . . . Jaroslav Vojta
Třetí . . . Jaroslav Vojta
Novinář . . . Josef Giusa
První . . . Karel Kolář
Druhý . . . František Roland
Třetí . . . Eduard Blažek
Vycházející . . . Marie Jeřková
Ministr zdravotnictví . . . Zvonimír Rogoz
Generál . . . Jiří Vasmuž j. h.
Pobočník maršálův . . . Viktor Ditr
Tajemník maršálův . . . Karel Svoboda
Ořední pán . . . František Velebný
První . . . Václav Velebný
Druhý . . . Ervín Švalb
Třetí . . . Svatopluk Beneš

Čtvrtý . . . Metoděj Paperstein
Páry . . . novinář . . . Vojtěch Rubinstein
Šestý . . . Zvonimír Sinič
Sedmý . . . József Gál
Detektiv . . . Karel Uher
Detektivové.

Druhé dějství: Baron Olaf Krog

Baron Olaf Krog . . . Václav Vydra
Doktor Galén . . . Hugo Haas
Maršál . . . Zdeněk Štěpánek
Dvorní rada Sigelius . . . Bedřich Karen
Otec . . . František Smolík
Matka . . . Leopolda Dostalová
První malomocný . . . František Roland
Druhý . . . Jaroslav Vojta
Pobočník maršálův . . . Viktor Ditr

Třetí dějství: Maršál

Maršál . . . Zdeněk Štěpánek
Doktor Galén . . . Hugo Haas
Anetta, dcera maršálův . . . Olga Scheinpflugová
Mladý baron Krog . . . Ladislav Boháč
Ministr propagandy . . . Otto Rubik
Pobočník maršálův . . . Viktor Ditr
Syn . . . Stanislav Neumann
Lid.

Po pátém a jedenáctém obraze přestávka. Mezi představením přístup do hlediště přísně zakázán
Mládeži školou povinně nepřístupno.

Kovový nábytek zapůjčila továrna „SAB“, Praha VII., Osadní ul. č. 24.

Stavovské divadlo:

Pondělí 1. II. o 19 $\frac{1}{2}$ hod.: **Bílá nemoc**

Úterý 2. II. o 19 $\frac{1}{2}$ hod.: **Bílá nemoc**

Středa 3. II. o 19 $\frac{1}{2}$ hod.: **Bílá nemoc**

Čtvrtek 4. II. o 19 $\frac{1}{2}$ hod.: **Udě na kře**

Pátek 5. II. o 19 $\frac{1}{2}$ hod.: **Carmen**
Kočí, Sponarová, Rudíková, Jonuškaitė J. h., Masák, Hruška, Muž,
Bergmann, Celerin, Thein, Ridi N. Matko J. h.

Sobota 6. II. o 19 $\frac{1}{2}$ hod.: **Bílá nemoc**

Neděle 7. II. o 15 hod.: **Bílá nemoc**

Neděle 7. II. o 19 $\frac{1}{2}$ hod.: **Bílá nemoc**

Vynikající litovský host

Vince Jonuškaitė

vystoupí pohostínsku v titulní úloze zpěvohry

Carmen 5. února 1937

Ceny mírně zvýšené. • Vstupenky v prodeji.

Henry Bernstein:

V úterý dne 9. února 1937

Láska (Le Coeur)

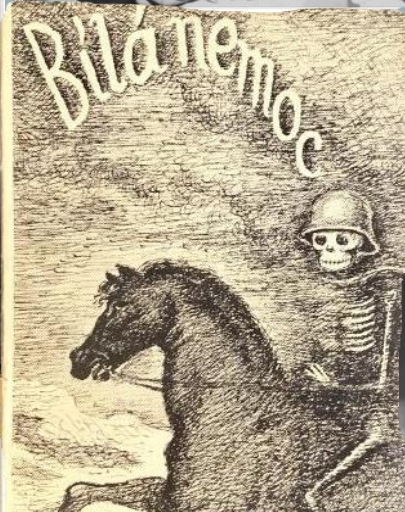
Hra, dramatický citový i názorový konflikt generace
otců a synů, v jemném, ale vzrušeném ději milostném
a rodinném.

Režie: V. Novák. Výprava: J. M. Gottlieb.

Hrají: Šteimar, Šejbalová, Kohout, Poznerová, Hájková,
Dohnal.

Pokladna otevřena od 9-12-30 a od 14-30-17. V neděli a ve svátek od 9-12. Jinak 1/2 hod. před představením

Titulky v Bílé nemoc nastaloství v Praze.

KAREL ČAPEK

Френската култура, която от 70-те години на XIX в. е източник на естетически образци в чешка среда, по време на немската окупация се превръща в пространство на утехата.

На слайда: **Витезслав Незвал (Vítězslav Nezval)** и неговата пиеса в стихове „Манон Леско“ (Manon Lescaut); романът на **Франтишек Кожиц (František Kožík)** „Най-големият Пиеро“ (Největší z Pierotů); кратката поема на **Владимир Холан (Vladimír Holan)** „Отговор на Франция“ (Odpověď Francii), провокирана от Мюнхенското съглашение (1938).

СВѢТЪТЪ ОТЪ ВЧЕРА

АГОНИЯТА НА МИРА

„Да срещнемъ времето, както
то ни търси“.

Шекспиръ, Цимбелаинъ

Както на времето Соренто за Горки, така и за мене Англия презъ първитъ години не бѣше изгнание. Австрия продължаваше да съществува и следъ оная тѣй наречена „революция“ и скоро следъ това пѣхъ националсоциалистичитѣ опитъ да ината чрезъ превратъ и чрезъ убий-фусъ. Агонията на моята родина ае още четири години. Можехъ да въко време не бѣхъ заточенъ.

ПЪРВИТЪ ЧАСОВЕ НА ВОЙНАТА

VÍTĚZSLAV NEZVAL

MANON
LESCAUT

HRA O SEDMI OBRAZECH

PODLE ROMÁNU ABBÉ PRÉVOSTA

Odpověď Francii

Vladimír Holan

V

Francie, stud tvých několika
je stejně hluboký jak ponížení nás
Vždyť prapor jsi, jenž hanbě zvy-
jsi bez slyšení hlas.

Jsi budoucno, jež nenastane,
posmrtná míra zbabělé.
To, že dnes zrovna vítr vane,
formuje cáry tvé.

VI

Francie, já sám, dáv
křeč ulicemi psot
Hodiny zatím pe
na Spasské věži.

FRANTIŠEK KOŽÍK

Největší
z Pierotů

Francouzské dědictví

Čím více se blížili k francouzské hranici, tím častěji se matka zasnivala v dlouhých mlčenlivých chvílích nebo se rozhořivala dětinským zápalem. Až překročíme hranice, jdu na kolena a políbím zem. A v nejbližší vsi si kou-
thex červeného vína, pozvedneme ji proti nebi

Нелегалното списание „На бой“ (V boj) излиза от началото на 1939 г. Последният брой е издаден през ноември, когато редколегията е заловена от Гестапо и нейните членове са разстреляни. Изданието препечатва новини от чуждестранния печат, посветени на актуалната ситуация в Европа и протектората Бохемия и Моравия.

Фрагментът от слайда: **„Списанието бе създадено и пренесено в Твоите ръце с големи усилия, с пределно големи разходи и опасности. Цени го! Не го унищожавай и не го губи! Предай го веднага на други. Не търси от кого го е получил човекът преди теб! Бъди внимателен и не казвай на познатите си от кого си го получил!“**

„Нова читанка“ (Nová čítanka) – сборник с литературни и фолклорни текстове за началните училища, издавани от администрацията на протектората Бохемия и Моравия. Примерът от читанката: **есето „Доброто разбирателство между немските войници и населението“, разкриващо майчинския инстинкт на чехите към немския войник, „който не е дошъл в страната като враг, а преди всичко като човек, който през войната няма роден дом“.**

Съобщение в пресата (1939) за съкратеното чешко издание на „Моята борба“ от А. Хитлер

СВѢТЪТЪ ОТЪ ВЧЕРА

АГОНИЯТА НА МИРА

„Да срещнемъ времето, както
то ни търси“.

Шекспиръ, Цимбелаинъ

Както на времето Соренто за Горки, така и за мене Англия презъ първитъ години не бѣше изгнание. Австрия продължаваше да съществува и следъ оная тѣй наречена „революция“ и скоро следъ това п ъ националсоциалистичъ опитъ да з ната чрезъ превратъ и чрезъ убий- ст фусъ. Агонията на моята родина с ае още четири години. Можехъ да вко време не бѣхъ заетъ сѣмъ

Г. „INCIPIT HITLER“

ПЪРВИТЪ ЧАСОВЕ НА ВОЙНАТА

V BOJ

1939

čís. XIII

čís. 1936

svobodné československo

Časopis byl pořízen a dopraven do Tvých rukou s velikou námahou, se značným nákladem a nebezpečím. Važ si jej! Nenič a nenech jej zahálet! Dej hned dál. Nepátrej od koho jej dostal Tvůj předchůdce! Buď ukázněný a neříkej ani známým, od koho jej máš Ty!

NOVÁ ČÍTANKA

Schulverlagsanstalt
für Böhmen und Mähren
in Prag

1943

Školní nakladatelství
pro Čechy a Moravu
v Praze

Dobrá shoda německých vojáků s obyvatelstvem.

Jako každý jiný nedotčený národ, pro který dosud rodinný krb má rozhodující význam, také prostý český lid dává se věst mateřským instinktem a mateřskými city. Proto vidí v německém vojákovi, který ostatně nepřišel do země jako nepřítel, především člověka, jenž za války nemá domov. Proto prostý lid, zejména ovšem ženy a děti, se snaží všude tam, kde se jim k tomu naskytne příležitost, poněkud tomuto německému vojákovi pomoci. Německý voják je za to vděčen.

Hitlerův »Mein Kampf«

vyšel ve věrném výtahu česky:

MŮJ BOJ

HITLER O SOBĚ A
SVÝCH PLÁNECH

Zpracoval Dr. Fr. Bauer
Brož. Kč 35.-, váz. Kč 50.-

Z O B S A H U :
Židovský jed - Plavá rasa - Méněcenní
Slované - Výboj na východ - Hříchy
demokracie - Dábelská Francie - Kult
těla - Bůh války - Němci spojte se!
Zánik malých národů a j.

U k n i h k u p c ů
Nakladatelství „ORBIS“, Praha